

بار دیگر محور شرارت؟

دو دهه پس از اولین باری که ایران عضو «محور شرارت» نامیده شد
حالا پروژه گروه چهار (شامل روسیه، ایران، کره شمالی و چین) از سوی ناتو کلید خورده است

از کجا شروع شد؟

با آغاز تهاجم نظامی روسیه به اوکراین در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲، مواضع ضد و نقیضی در داخل کشور در واکنش به این تجاوز آشکار صورت گرفت؛ در نخستین اقدام، ابراهیم رئیسی، رئیس جمهور وقت در تماس تلفنی با ولادیمیر پوتین، همتای روس خود، ضمن ابراز امیدواری مبنی بر اینکه آنچه اتفاق می افتد، به نفع ملت‌ها و منطقه تمام شود، گفت: «گسترش ناتو تهدیدی جدی علیه ثبات و امنیت کشورهای مستقل در مناطق مختلف است». این سخنان رئیس دولت موجب شد تا بسیاری در داخل کشور، بر لزوم اعلام بی‌طرفی تهران در این جنگ تاکید و در خصوص عواقب هرگونه حمایت از مسکو هشدار بدهند. این در حالی بود که از همان ابتدا، اوکراین مدعی استفاده روسیه از تسلیحات ایرانی علیه خود شده و هر بار نیز با انکار ایران مواجه شده بود.

در اواسط سپتامبر ۲۰۲۲ اما وزارت دفاع اوکراین تصاویری را در توئیتر همراه با پرچم ایران و روسیه منتشر کرد که نشان می‌داد قطعات پهپاد ایرانی شاهد ۱۳۶ را در منطقه خاکیف کشف کرده است. در متن نوشته شده بود: «اتحاد کامل دو مستبد». پس از آن ولودیمیر زلنسکی در پیامی مدعی شد که بخشی از پهپادهای مهاجم در جنگ اوکراین، پهپادهای شاهد ۱۳۶ ساخت ایران هستند.

اشتباه تهران در واکنش به این فضا سازی‌ها اما پذیرش رسمی فروش پهپاد به روسیه بود؛ وزیر امور خارجه وقت پس از دو ماه انکار حضور تسلیحات ایرانی در میدان جنگ، سرانجام در اظهاراتی گفت: «اظهارات آنها در مورد بخش موشکی کاملاً غلط است و بخش پهپاد درست است. ما تعداد محدودی پهپاد ماه‌های قبل و پیش از جنگ اوکراین در اختیار روسیه قرار دادیم».

از این برهه زمانی، ولودیمیر زلنسکی، رئیس جمهور اوکراین، کارگردان جدیدترین پروژه ایران هراسی در غرب شد. دسامبر ۲۰۲۲، رئیس جمهور اوکراین که برای جلب حمایت بایدن علیه روسیه به واشنگتن سفر کرده بود، بار دیگر در سخنرانی خود در کنگره آمریکا به اتهام‌زنی علیه ایران پرداخت و مدعی شد که ایران از روسیه در جنگ اوکراین

برای هدف قرار دادن زیرساخت‌های این کشور حمایت می‌کند و از مقام‌های آمریکایی درخواست کرد که هرچه سریع‌تر با عرضه تسلیحات به اوکراین حمایت کنند. زلنسکی افزود: «ایران صدها پهپاد انتحاری را در روسیه مستقر کرده که زیرساخت حیاتی ما را در معرض خطر قرار می‌دهد. این گونه بود که یک تروریست، (تروریست) دیگری را کشف کرد». زلنسکی همچنین در پیامی ویدئویی خطاب به مردم ایران گفت: «در سمت تاریخ نایستید»، رئیس جمهور اوکراین در این پیام مردم ایران را به حمایت از ترور متهم کرد. همزمان با این تحولات، ایالات متحده و اروپا نیز تصویب دور جدید تحریم‌ها علیه ایران را آغاز کردند. شورای اروپا روز دوشنبه ۱۵ ژوئیه (۲۵ تیر) در بیانیه‌ای اعلام کرد تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه ایران را که به دلیل حمایت تهران از مسکو و همین‌طور اقدامات بی‌ثبات‌ساز در خاورمیانه و منطقه دریای سرخ وضع شده بود، برای یک سال دیگر تمدید کرده است. بنابر بیانیه منتشر شده توسط این نهاد اروپایی، اقدامات محدودیت‌زا تا توجه به «حمایت ایران از روسیه در جنگ اوکراین و همین‌طور پشتیبانی از گروه‌ها و نهادهای مسلح در خاورمیانه و منطقه دریای سرخ» تا ۲۷ ژوئیه ۲۰۲۵ تمدید شده است.

جدیدترین گزارش مؤسسه بین‌المللی تحقیقات صلح استکهلم (سیپری) درباره خرید و فروش تسلیحات در جهان، حاکی از افزایش چشمگیر صادرات سلاح از سوی جمهوری اسلامی است؛ طبق یافته‌های سیپری، صادرات سلاح از سوی جمهوری اسلامی در پنج سال گذشته در مقایسه با بازه زمانی مشابه پیش از آن «۲۷۶ درصد» افزایش یافته است. این گزارش از روسیه، ونزوئلا و شبه‌نظامیان حوثی‌های یمن به‌عنوان اصلی‌ترین مشتریان تسلیحات نظامی جمهوری اسلامی یاد کرده است.

فان اف‌ز در مطلبی با عنوان «محور آشوب» نوشت: «در بامداد روز دوم ژانویه، نیروهای روسی یک حمله موشکی گسترده علیه شهرهای کیف و خارکیف انجام دادند که منجر به کشته شدن دست‌کم ۵ غیرنظامی و زخمی شدن بیش از ۱۰۰ تن شد. این حمله به زیرساخت‌های اوکراین آسیب زد.

فاطمه کلانتری
خبرنگار گروه دیپلماسی

۲۹ ژانویه سال ۲۰۰۲ میلادی، جورج بوش، رئیس جمهور وقت ایالات متحده آمریکا در گزارش سالیانه خود به مجلسین و مردم آمریکا برای اولین بار از اصطلاح «محور شرارت» استفاده کرد و ایران، عراق و کره شمالی را از اجزای اصلی این محور نامید و به حمله نظامی تهدید کرد. او علت اصلی نامگذاری را حمایت آن کشورها از تروریسم و تلاش آنها برای دستیابی به سلاح‌های کشتار جمعی بیان کرد.

این بار، ۲۲ سال پس از سخنرانی رئیس جمهور پیشین آمریکا، در آوریل ۲۰۲۴، پنس استولتنبرگ، دبیرکل ناتو گفت که رژیم‌های خودکامه مانند روسیه، چین، ایران و کره شمالی به طور فزاینده‌ای با یکدیگر همکاری می‌کنند تا «محور شرارت» را علیه دموکراسی‌های غربی تشکیل دهند. او همچنین در جای دیگری، این ۴ کشور را «محور خودکامگان» نامیده بود.

دبیرکل ناتو، در افتتاحیه نشست سران این پیمان نظامی در آمریکا نیز گفت پیروزی روسیه، شاید ایران، چین و کره شمالی را جسورتر کند. استولتنبرگ همچنین بار دیگر ایران، چین و کره شمالی را به حمایت از روسیه متهم کرد و گفت: «همه آنها می‌خواهند ناتو شکست بخورد». در بیانیه پایانی نشست سران ناتو در واشنگتن نیز از آنچه که حمایت نظامی ایران از روسیه در حمله به اوکراین توصیف شده، به شدت انتقاد شده است. در این بیانیه آمده است که از همه کشورها می‌خواهیم از کمک به روسیه در جنگ اوکراین، به هر شکل ممکن خودداری کنند. هر کسی که کمک به روسیه را تسهیل می‌کند محکوم می‌کنیم. این کشورها، جنگ روسیه در اوکراین را طولانی‌تر می‌کنند. این بیانیه به کشورهای بلاروس، ایران، کره شمالی و چین به‌عنوان کشورهای کمک‌کننده نظامی به روسیه اشاره کرده است.

حسین موسویان
دیپلمات اسبق

توپ در زمین واشنگتن

به‌رغم اینکه رئیس‌جمهور نقش مهمی در روابط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و خارجی ایران دارد، ولی آیت‌الله علی خامنه‌ای که از سال ۱۳۶۸ تاکنون مسئولیت خود را بر عهده داشته است، بیشترین قدرت را در زمینه نظمی، سیاست امنیتی و حاکمیت کلی کشور دارد. بررسی مناظرات همه ستادهای انتخاباتی ایران از انقلاب ۱۳۵۷ نشان می‌دهد که دو موضوع اصلی، یعنی وضعیت اقتصادی و روابط خارجی، بیشترین اهمیت را داشته است. از آن زمان، ارزش پول ملی از حدود ۷۰ ریال در مقایسه با هر دلار در سال ۱۹۷۹ به حدود ۶۰۰ هزار ریال امروز کاهش یافته است. تورم از ۴۰ درصد گذشته است و تولید ناخالص داخلی راکد شده است. در عرصه سیاست خارجی، از زمان انقلاب ۱۹۷۹، همه دولت‌های محافظه‌کار، میانه‌رو و اصلاح‌طلب تلاش کرده‌اند تا روابط خود را با جهان عرب و اسلام، جنوب جهانی و قدرت‌های بلوک شرق مانند چین، روسیه و هند توسعه دهند. تفاوت و چالش اصلی حول محور روابط با غرب به‌ویژه آمریکا بوده است. اما به‌رغم اختلافات اساسی جناح‌های سیاسی در میزان و کیفیت روابط با غرب، آنها در سه نکته اصلی اتفاق نظر دارند: اول، تأثیرات منفی تحریم‌های آمریکا که صدمات تریلیون دلاری به اقتصاد ایران وارد کرده است. از زمان انقلاب تاکنون، آمریکا هزاران تحریم علیه ایران اعمال کرده است. در رژیم ترامپ، واشنگتن ۱۵۰۰ تحریم را اعمال کرد و رژیم بایدن صدها تحریم دیگر را به آن اضافه کرد. هیچ جناحی منکر اثرات منفی آنها بر اقتصاد ایران نیست. دوم، همه دولت‌های پس از انقلاب تلاش کرده‌اند تنش‌ها با آمریکا را کاهش دهند، اما همه شکست خورده‌اند. جدیدترین نمونه، توافق هسته‌ای بود که در دوره دولت اوباما اجرا شد و تنش بین واشنگتن و تهران حمایت ولی فقیه، سپاه پاسداران، قوه قضائیه و مجلس تشکیل دهد. دولت پزشکیان احتمالاً مسیر توسعه روابط با آسیا، شرق و جنوب جهانی را بدون چالش داخلی دنبال خواهد کرد، اما در حل مسائل با آمریکا و غرب با چالش‌های متعدد داخلی و خارجی مواجه خواهد شد. پزشکیان، مانند رؤسای جمهوری قبلی، بدون حل و فصل خصومت‌های واشنگتن و تهران قادر به عادی‌سازی روابط با جهان گسترده‌تر غرب نخواهد بود. لغو تحریم‌ها بدون گرم شدن روابط ایران و آمریکا امکان‌پذیر نیست. چهل سال مذاکرات و توافق‌نامه‌های مستقیم و غیرمستقیم به دلیل تمرکز محدود بر یک موضوع، مانند برنامه هسته‌ای، شکست خورده است، در حالی که دو کشور در مورد موضوعات بی‌شمار و مهمی اختلافات قابل توجهی دارند. در غیاب گفت‌وگوی جامعی که همه موضوعات مورد مناقشه را پوشش می‌دهد، معاملات موردی همچنان محکوم به شکست خواهند بود. در این میان، رسیدگی به چالش‌های اساسی اقتصادی و روابط خارجی چند دهه اخیر در ایران نیازمند رهبری قاطع است که وفای و وحدت ملی را ایجاب می‌کند. آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای رهبر قدرتمندی است که قادر به ایجاد اجماع ملی است. دوره جدید ریاست‌جمهوری فرصت جدیدی برای این امر ارائه می‌دهد. شکی نیست که آیت‌الله خامنه‌ای همان علاقه پزشکیان به بهبود اقتصاد ایران با رفع تحریم‌ها را دارد. جو بایدن، رئیس‌جمهور ایالات متحده ممکن است نتواند هیچ اقدام دیگری در مورد سیاست کشورش در قبال ایران قبل از انتخابات آمریکا در نوامبر آینده انجام دهد. پزشکیان گفته است که تلاش خواهد کرد با تعامل با غرب و احیای توافق هسته‌ای، تحریم‌های آمریکا را لغو کند. با فرض اینکه آیت‌الله خامنه‌ای این ابتکار را تایید کند، همچنان باید منتظر ماند و دید که آیا پس از انتخابات نوامبر، رئیس‌جمهور آمریکا سیاست تعامل با ایران را انتخاب خواهد کرد. توپ هر تغییر عمده در روابط ایران و غرب اکنون در زمین واشنگتن است.

